

mee vullen. Maar, is dit niet juist het teken dat hij het lezen waard is ? Zelfs zijn politieke journalistieke 'stommiteiten' weten te boeien : ze getuigen steeds van die schrandereheid en van die stilistische vaardigheid die geen lezer onverschillig laat. Ook Dobson weet dit deskundig te vertolken.

Jacques DE VISSCHER

SIMONE WEIL (1909-1943)

Richard H. Bell (ed.), *Simone Weil's Philosophy of Culture. Readings Toward a Divine Humanity*. Cambridge. Cambridge University Press, 1993, 318 blz., £ 37,50, ISBN O 521 43263 4

Harry Berghs (red.), *Denk-wijzen 8. Een inleiding in het denken van M. Blondel, R. Girard, V. Rozanov en S. Weil*. Leuven-Amersfoort, Acco, 1993, 134 blz., Bfr. 485, ISBN 90 334 2822 9

Gerard Bodifée, e.a. (red.), *Simone Weil*, in : *Wijsgerige perspectief*, jrg. 34, nr. 2, 1993/94, Hfl. 11, ISSN 0043-5414

Simone Weil — ze was inderdaad uitzonderlijk. Ze was niet alleen bijzonder begaafd, maar ook leergierig en werkzaam, met een niet te stuiten nieuwsgierigheid om te weten wat er aan de gang was. Daarvoor ging ze de straat op, luisterde uren naar de mensen in cafes, eetplaatsen in bedrijven, bij de mensen thuis. Ze hield de actualiteit bij aan de hand van de media, ondervroeg ooggetuigen of reizigers, discussieerde onweerstaanbaar met de betrokkenen, onder meer met Leon Trotsky die in 1933 in Parijs op doortocht naar Amerika was. Ze wist vlug welke de reële arbeidsomstandigheden in industriële werkplaatsen waren, wat zich in nazi-Duitsland aankondigde en wat zich tijdens de burgeroorlog in Spanje afspeelde : ze trok immers onversaagd naar de Renault-fabrieken om er aan de lopende band te staan, of naar Duitsland om de opkomst van het nazisme met eigen ogen te zien of naar Spanje om aan de zijde van de revolutionairen ten strijde te trekken. Verder wist ze zich in het begin van de jaren veertig in het verzet in Marseille in te schakelen; ook hield ze het in New York niet uit, toen ze er in 1942 aankwam als vluchteling — Frankrijk was voor deze vrouw (en haar familie) van joodse origine niet langer veilig —, en keerde ze naar Londen terug om zich in het bevrijdingscomité van generaal de Gaulle te engageren. Haar extreme bezorgdheid voor de noodlijdende zou uitmonden in haar jonge dood in 1943. Ondank haar syndicalistisch en politiek activisme en haar soms heel inopportune initiatieven — tot grote ergernis van haar familie en omgeving — was Simone Weil ook iemand van het contemplatieve leven. Ze realiseerde zich heel goed dat de mens niet alleen van brood leeft, maar dat hij tegelijk een spiritualiteit nodig heeft, wil hij aan het Grote Beest niet ten onder gaan. Juist deze aandacht voor de *vita contemplativa* en de wijze waarop ze het belang van het religieuze leven voor de moderne mens wist te verwoorden hebben haar uitzonderlijkheid gekenmerkt. Zelfs indien haar politieke

betrachtingen en geschriften van intelligentie en scherpzinnigheid getuigen, haar belangrijkste bijdrage situeert zich niettemin in het vlak van de spiritualiteit en van de verwoording van een vrijmoedige, niet aan instituties gebonden religiositeit die op het dagelijks leven een creatieve invloed kan uitoefenen.

Het verzamelwerk, *Simone Weil's Philosophy of Culture*, gaat nu op deze uitzonderlijkheid in. Een groep vorsers uit Europa en Noord-Amerika heeft zich vooral over het late werk van Simone Weil gebogen, dat wil zeggen die geschriften die zij aan het geestelijke herstel van de cultuur heeft gewijd. Het boek, dat van een uitstekende redactie getuigt, omdat alle auteurs inzage hadden in de teksten van hun collega's zodat herhalingen ontbreken en de teksten op elkaar inspelen, bestaat uit twee delen: 'Readings: The Grammar of the Divine and the Humane' en 'Readings toward a Divine Humanity'. Zoals de titels van de delen aanduiden, geven de auteurs in het eerste deel de basiscomponenten, de prolegomena, voor Weils grote thema's, zoals het geworteld-zijn, de beschavende zin van arbeid en werk, het vraagstuk van de rechtvaardigheid, de geest van de wet, de schoonheid en uiteraard de liefde. De introducerende concepten tot deze grote thema's zijn de 'de-creatie' (dit is de opheffing van de door de schepping gebonden situatie van het zelfstandige zelf teneinde opnieuw de voorgeschapen Geest nabij te zijn); de hermeneutiek om in de lectuur van het aardse het goddelijke te ontwaren; het belang van de aandacht en van de verbeelding; de onderkenning van de noodzakelijke (dialektische) contradictie of werkzaamheid van de tegenstellingen, waarvan de eenheid vals heet wanneer ze uitsluitend materialistisch wordt gedacht; de ontologische niet-existentie van God.

Heeft Simone Weil een doctrine opgesteld? In haar geschriften geeft ze in ieder geval een belerende indruk, ze was heilig overtuigd van wat diende te gebeuren en in dat opzicht scherpte ze voortdurend haar zekerheden aan. Daartegenover kan men niet stellen, zoals meerdere auteurs uit deze bundel ook opmerken, dat zij een systematisch afgewerkte doctrine of ideologie heeft geformuleerd. Ze heeft wel in allerlei tijdschriften artikelen gepubliceerd, onder meer wijsgerige, politieke en syndicale commentaren, maar wat men vandaag als haar hoofdwerk beschouwt, is niets anders dan nagelaten werk: tientallen schriftjes met afgewerkte en onafgewerkte teksten, nota's voor De Gaulle's bevrijdingscomité en tenslotte een tweehonderdtal brieven. De boeken die vandaag van haar op de markt zijn, heeft zij zelf niet uitgegeven. Slechts één zelfstandig werk kan men als voltooid beschouwen, *L'enracinement*, in Londen in 1943, kort voor haar overlijden geschreven. Niettemin vertoont het denken van Simone Weil, ondanks de invloeden uit de meest verschillende perspectieven, een eenheid en een logica waartoe de lezers uitgenodigd worden om er de ontwikkelingsgang en de krachtlijnen van te volgen. Weil ging, wars van het academisme, haar eigen weg. Dit wil niet zeggen dat zij ongeschoold of amateuristisch zou zijn, verre vandaar: in haar middelbare school (het uitstekende Lycée Henri IV) kreeg ze filosofie van de in het Nederlands taalgebied te weinig bekende Alain, en later voltooid ze zoals zovele geschoolde Franse intellectuelen haar vorming aan de Ecole normale supérieure. Maar ze was uitermate eigenzinnig in haar denken, in haar conceptualisaties en in de verwerking van de traditie. Dat zij bijvoorbeeld van joodse origine was, heeft haar niet belet aan het oeuvre van Plato, aan het indouïsme, aan de manicheïstische strekkingen in het middeleeuwse christendom meer dan een louter intellectuele belangstelling te tonen, en bovendien kritisch te staan tegenover het judaïsme, omdat deze religie met een notie

van ras verbonden is, wat zij niet kon aanvaarden omwille van het enge etnocentrisme, waardoor deze religie in haar ogen authenticiteit mist. Het boek dat Richard Bell nu heeft samengesteld getuigt van het feit dat Weils werk bijzonder rijk is en een bron van inspiratie voor verder werk. De geschriften van Weil dienen niet in de eerste plaats om alleen maar voor zichzelf bestudeerd te worden, integendeel, ze moeten, zoals het werk van Kierkegaard bijvoorbeeld, het uitgangspunt vormen voor de actualiteit en voor de concrete praktijk van enkelingen en maatschappijen.

Wat is voor Simone Weil nu uiteindelijk belangrijk? In het perspectief van haar laatste geschriften zou ze zeggen dat de mensen hun transcendente wortels moeten (terug) vinden, om zoals Eric Springsted in zijn bijdrage opmerkt, in de louter seculiere politieke actie niet in de val van het valse absolutisme te trappen. Er bestaat natuurlijk geen bewijs voor de waarde van de keuze voor de bovernatuurlijke visie; de transcendentie verkiezen boven de humanistische visie is en blijft niets anders dan een keuze en voor Weil het alternatief bij uitstek voor het ontworteld-zijn. Dit alternatief ziet zij echter niet buiten elke politieke actie om, ook niet buiten veranderingen in het maatschappelijk bestel. Een nieuwe cultuur dringt zich op, niet in het minst een nieuwe verhouding tot arbeid en werk waarin de onderdrukking wordt weggewerkt, zonder dat dit met zich meebrengt dat de lichamelijke last van het labeur verdwijnt, omdat de lijfelijke verbondenheid met de aarde bijvoorbeeld verwortelend werkt. Het zijn dus de automatismen en de anonieme structuren die dienen bestreden te worden, niet de krachtsinspanningen die, zoals Clare Fischer aantoonde in haar opstel over de beschaving door werk, tot de bezieling en tot de geest van de arbeidscultuur behoren. Zulk een nieuwe cultuur zou ongetwijfeld een nieuwe wettelijke structuur van de maatschappij met zich meebrengen. Ook hierover heeft Simone Weil zich uitgesproken, maar haar visie vraagt, zoals Ronald Collins en Finn Nielsen opmerken, om een genuanceerde en voorzichtige interpretatie, omdat de auteur van *L'engracinement* wel eens al te dirigistisch zou kunnen zijn en een uitgesproken gunstig oordeel heeft over allerlei lijfstraffen. Opdat recht en straf in 'haar' nieuwe beschaving niet op brute macht zouden uitmonden, moet men, nog steeds in de geest van Simone Weils geschriften, ruimte laten voor de liefdevolle aandacht, het zoeken naar instemming en overeenkomst en voor de wettelijkheid die haar grondslagen in de plichtenleer heeft. Vandaar dat de commentatoren opmerken dat de wettelijke orde die Weil gerealiseerd wenst te zien eigenlijk niet van deze wereld is, maar een visie betekent waartoe haar lezers altijd opnieuw tot de vraag worden uitgenodigd of zij wel een weg op waarheid opent.

In zijn hoofdstuk over schoonheid is Patrick Sherry zich goed bewust dat de beschouwingen van Simone Weil over schoonheid niet behoren tot wat men tegenwoordig 'esthetica' noemt, omdat Weil aandringt dat de studie van het schone God als uitgangspunt moet nemen en omdat zij het estheticisme gewoonweg zondig noemt. Schoonheid heeft in dat opzicht niets te maken met het formele spel van kleuren en vormen of met het verleidelijke en meeslepende ritme in muziek en poëzie, wel met glorie, majesteit, glans, kracht, goedheid, volmaaktheid en goddelijke harmonie. We staan hier ver van de hedendaagse kunstreceptie en -cultus, en Weils visie betekent in de gesecculariseerde beschaving een hele uitdaging, zoals trouwens alles wat ze heeft nagelaten.

Voor onze tijd is Simone Weil een wat vreemde persoonlijkheid; maar eigenlijk moet onze aandacht niet naar haar karakter of psychologie uitgaan, maar, zoals al gesteld, naar

de mogelijke vruchtbaarheid van haar werk. Een heel heldere inleiding die de kennis van de geschriften niet vooronderstelt, zoals de bundel van Richard Bell, biedt het hoofdstuk dat Harry Berghs aan Simone Weil wijdt in de nieuwe aflevering *Denk-wijzen* (8) die de zelfde auteur heeft geredigeerd. Berghs onderstreept hoe Weil iemand was die als het ware in de voorste gevechtlijn van de praktische filosofie haar plaats opeist: "Op intellectueel gebied heeft zij de grondslagen van filosofie en theologie doen schudden. Ze heeft ontdekt dat het Goede niet slechts een waarde is of een ideaal, maar een werkelijkheid. Dit heeft haar toegelaten van het strikt wijsgerige over te gaan naar het religieus-metafysische, zoals in de platonische en in de mystieke traditie gebruikelijk is. Daarmee heeft ze een type van religiositeit en van heiligheid aan het licht gebracht, dat de oecumene mogelijk maakt van alle mensen van goede wil en dat de zaak van een 'kerk' dient door haar te doen begrijpen als een centrum van heil veeleer dan van macht" (blz. 124-125).

Ook het tijdschrift *Wijsgerig perspectief* (uitgegeven door Boom, Meppel-Amsterdam) heeft een speciaal nummer aan Simone Weil ter gelegenheid van de herdenking van haar vijftigste sterfdag gewijd. Herman Berger, die reeds eerder over Simone Weil heeft gepubliceerd, schenkt hier aandacht aan de korte persoonlijke notities in de cahiers die de jonge vrouw bijhield. Op die manier exploreert hij haar wijze van filosoferen. Berger stelt zich hierbij de vraag voor welke filosoof het dagboek een geschikter medium is dan het 'boek'. Het type filosoof dat hij in het antwoord terugvindt, heeft de karakteristieke kenmerken van Simone Weil als leerlinge van Alain: onophoudelijk schrijvend, niet reconstruerend, maar persoonlijk herdenkend en herinterpreterend. Frits de Lange, auteur van een grondige studie over Weil en vertaler van een deel van haar werk, toont in zijn bijdrage aan hoe het denken van de auteur van *L'enracinement* bruikbaar is voor het zoeken naar een nieuwe houding van de mens tegenover de natuur. Daarvoor gaat hij in op het beeld dat van haar zelf afkomstig is en dat de waarneming van de natuur opvat als een soort dans, een spel tussen lichaam en natuur. Zelf onderzoek ik in een bijdrage voor het genoemde tijdschrift Weils diagnose van de problemen van de moderne tijd. Tenslotte peilt Gerard Bodifée naar de betekenis die het begrip waarheid voor Simone Weil heeft. Met haar zin voor het absolute kan de waarheid slechts een eeuwige en transcendente werkelijkheid zijn, met haar radicaal engagement moet ze een totale waarachtigheid zijn. De waarheid ligt buiten het 'ik', en kan nooit gekend zijn zolang het 'ik' met zijn eigenzinnigheden in de weg staat. De arbeid, die een totale gehoorzaamheid aan de materie is, kan een weg naar de waarheid betekenen; ook de wetenschap leidt naar waarheid, op voorwaarde dat zij de wezenlijk structuur van de wereld blootlegt. Maar uiteindelijk kan alleen in een fysieke zelfopheffing de waarachtige ontmoeting met de waarheid plaatsvinden.

Wat betekent die vernieuwde aandacht voor Simone Weil, wiens verzameld werk nu systematisch door Gallimard wordt uitgegeven? We hebben er het gissen naar. Die belangstelling is er, maar men kan niet verwachten dat zij heel ruim is. Daarvoor vereist dat oeuvre te veel van de lezer die haar gedachten praktisch tot zich wil laten doordringen. Alleen een minderheid kan zich in haar geschriften terugvinden, wellicht omdat onze tijd haast alles doet om denkers als Simone Weil niet ernstig te nemen.

Jacques DE VISSCHER